

Alfonso Kosači (Pascalis Ciconia dei gratia Dvx Venetiarm etc.). Pri-lozi potiču iz venecijanskih arhiva i uz neke od njih nalaze se neop-hodni komentari.

Slijedi spisak izvora i literature, zaključak na talijanskom i nje-maćkom jeziku, kao i indeks imena i geografskih pojmova.

»Pad Hercegovine« nesumnjivo predstavlja plod dugogodišnjeg au-torovog interesovanja i naučnog istraživanja. Posebnu vrijednost ovom djelu daje niz podataka indirektno vezanih za osnovnu misao, ali koji se vješto uklapaju u autorovu koncepciju, te tako doprinose još intenziv-nijem proučavanju naznačenih problema.

Vojka Besarović

Dr Luka Đaković, PRILOZI ZA DEMOGRAFSKU I ONOMASTIČKU GRAĐU BOSNE I HERCEGOVINE I, ANUBiH, Građa, knj. 23, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo 1979. (697)

U 23 knjizi Građe izdala je Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine I svesku Priloga za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine, na osnovu popisa katoličkog stanovništva 1743. godine. Poznati naš istoričar dr Luka Đaković vrlo aktribično je prepisao i uredio rukopise izvještaja biskupa Pavla Dragičevića za 1743. godinu. Po svojoj potpunosti i originalnosti ovaj popis je prvi i jedinstveni izvor te vrste. Autor je u istorijskoj nauci, prvi puta, primijenio kompjutorski način obrade, dajući podatke o prezimenima, imenima kao i cjelokupnom popisu katoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini za navedenu go-dinu i to po abecednom redu. Ono što posebno treba istaći u ovom radu i zbog čega autoru treba odati dužno priznanje, jeste to što prilikom pro-gramiranja kompjutorske obrade nije nijednog momenta zanemario iz-vornost dokumenata što djelu daje mnogo na naučnoj težini. Kako bi se imao što bolji uvid i u paleografske osobine rukopisa, dr Luka Đaković je u drugom dijelu knjige priložio faksimile cjelokupnog popisa. Time se istraživačima pružila prilika da provjere vjerodostojnost transkripcije, koja je prema našem zapažanju besprijekorna.

Nije ovdje riječ samo o kompletnoj obradi i objavljivanju izvje-štaja biskupa Dragičevića nego se radi i o vrlo uspješnom pristupu isto-rijskoj statistici koja će, u to smo sigurni, poslužiti kao dragocjeni mate-rijal kod proučavanja: istorije, etnologije, onomastike, demografije, or-tografije, paleografije, istorije jezika i drugih naučnih disciplina. Da bi istraživačima što više olakšao posao, autor daje i vrlo preglednu kartu katoličkih župa iz 1762. godine.

Knjiga građe u obradi dr Luke Đakovića sadrži: Uvodne napomene, kratice i grafiju, Popis katoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini prema izvještajima biskupa Dragičevića i Bogdanovića 1743. i 1768. (str. 9—14), Kartu katoličkih župa iz 1762. godine, Katoličke obitelji u Bosni

i Hercegovini abecednim redom prezimena po selima i župama 1743. godine (str. 17—79), Katoličke obitelji u Bosni i Hercegovini abecednim redom imena po selima i župama 1743. godine (str. 79—129), Katoličke obitelji Bosne i Hercegovine abecednim redom prezimena po župama i selima (str. 129—257) i na kraju Faksimili originalna Dragičevićeva izvještaja (str. 257—697).

Na prve dvije nepaginirane stranice autor daje uvodne napomene u kojima, pored ostalog, naglašava da se u ovom slučaju radi samo o Dragičevićevom izvještaju iz 1743. godine, a da će Bogdanovićev biti prezentiran u drugoj knjizi koja treba uskoro da se pojavi iz štampe. Zbog zanimljivosti materijala i koncepcije rada možemo je sa radošću i nestrpljenjem očekivati da i ona ugleda svjetlo dana.

U spisku skraćenica i grafije dr L. Đaković daje vrlo pouzdanu transkripciju pojedinih latinskih slova (napominjemo da je čitav popis pisan latinskim jezikom). Ovo je naročito potrebno istaći s obzirom da se radi o pravilnom utvrđivanju pojedinih prezimena koja u latinskom tekstu završavaju na *ch* ili *chi*. Autor ih sve transkribuje u naše *ć*. Ima i drugih primjera koje se u grafiji navode. Spomenimo samo neke: *gl* ili *gli* (je) istovetno sa našim *lj*. *gn*, našem *nj*. *x* našem *ž*, *sh* ili *sch* našem *š*, *ph* našem *h*, *y* našem *i*, i tako dalje. Grafija ovakve vrste je inače karakteristična i za srednjovjekovne izvore, bilo da je riječ o Dubrovačkom, Zadarskom ili bilo kojem drugom našem arhivu. Ovakva grafija se zadržala i kasnije, što nam autor faksimilima najbolje potvrđuje.

U podnaslovu knjige: Popis katoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini prema izvještajima biskupâ Dragičevića i Bogdanovića 1743, i 1763. godine, autor se ukratko osvrće na najznačajnije istorijske događaje iz XVIII stoljeća, kao i na same pisce ovih izvještaja, o kojima daje nekoliko podataka iz njihovog života i rada. Na početku ovog podnaslova dr L. Đaković naglašava da je kršćansko stanovništvo Balkanskog poluotoka u vrijeme Bečkog rata (1683—1699) očekivalo oslobođenje od turske prevlasti. Međutim, kada je austrijska vojska počela da trpi neuspjehe u ratu sa Turcima, velike mase (kršćanskog) stanovništva, strahujući od turske osvete, počele su da bježe iz Makedonije i Srbije na sjever. Predvodio ih je patrijarh Arsenije II Čarnojević. Slična situacija je bila i u samoj Bosni i Hercegovini. Tamošnji biskup Nikola Ogramić-Olovčić, preobučen u običnog čovjeka, prebacuje se na austrijski teritorij, odlazi kod cara Leopolda i moli ga da svoje čete pošalje i u Bosnu i Hercegovinu, nudeći mu pomoć u raznim vidovima.

Krajem XVII i na početku XVIII stoljeća uslijedilo je nekoliko migracija katoličkog stanovništva iz Bosne i Hercegovine na sjever preko Save i Dunava. Samo iz tuzlanskog kraja u toku 1675. godine Savu je prešlo preko 32.000 katolika. Iz doline rijeke Bosne princ Eugen Savojski je 1697. godine izveo 40.000 katolika. Prema izvještaju bosanskih franjevaca koji su uputili 13. aprila 1706. godine u Veneciju, spominje se cifra od 5.000 katoličkih obitelji koje su oni uspjeli prevesti u Dalmaciju. Ovo bježanje katoličkog stanovništva shvatila su veoma ozbiljno i turske vlasti pa su u vrijeme rata sa Austrijom 1716—1718. godine naredile da se pazi na kršćane i da ih se iz sjeverne Bosne preseli u unutrašnjost.

Nakon Karlovačkog mira 1699. godine kada je bila uspostavljena granica između Austrije i Turske, zatečeno je dosta teško stanje samostana i crkava bosanskih franjevaca. Velik broj franjevaca pobjegao je iz Bosne i u novoj postojbini počeli su otvarati nove samostane. U Bosni i Hercegovini umjesto ranijih deset franjevačkih samostanskih zajednica ostale su tri: Fojnica, Kreševo i Kraljeva Sutjeska, koje su opsluživale čitavu bosanskohercegovačko katoličko stanovništvo. Veliku poteškoću u održavanju i vršenju obrada imali su bosanski kršćani, pored ostaloga, i zbog nedostatka biskupskog kadra. Već ranije spomenuti biskup Nikola Ogramić-Olovčić je 1701. godine smrtno zaglavio u Đakovu, a njegovi nasljednici Patačić i Bakić nisu se smjeli povratiti u Bosnu. Ovakvo stanje u vezi sa nedostatkom biskupskog kadra omogućilo je dalmatinskim crkvenim ocima da prošire svoju jurisdikciju i na neke dijelove Bosne i Hercegovine. Pokazuje to primjer splitskog i makarskog biskupa koji svoje svećenike šalju u livanjski odnosno hercegovački kraj. Bosansko-hercegovački svećenici (franjevci) su u Rimu zahtijevali da im se omogući izbor domaćeg biskupa, no u tome ih je sprečavala Austrija. Nakon upornih molbi i traženja, uspjeli su bosanski katolici, zalaganjem zadarskog nadbiskupa Vinka Zmajića, isposlovati kod rimskog pape Klimenta XII imenovanje fra Mate Delivića za prvog apostolskog vikara u Bosni u toku 1735. godine. Ovaj izbor je praktično značio davanje imenovanom franjevcu biskupske vlasti na određenom teritoriju. S obzirom da je bio u podmaklim godinama i s obzirom na nesređene političke prilike u zemlji, njegov rad je bio vrlo otežan. Obavljajući vizitaciju najpre u kreševskom, zatim fojničkom i na kraju u sutješskom kraju bio je u stalnoj životnoj opasnosti. Kada je 1737. godine u Bosnu provalila austrijska vojska optužen je od turskih vlasti za neposredno učešće u toj akciji te mu je svaki daljnji rad bio onemogućen. Obuzet bolešću povukao se u kreševski samostan gdje je ubrzo i umro.

Čim se u Rimu saznalo za smrt fra Mate Delevića, Propaganda se preko nadbiskupa Zmajića zanimala za njegovog potencijalnog nasljednika. Zadarski nadbiskup je u Rimu predložio trojicu kandidata, među kojima i Pavla Bogdanovića, za koga se i Propaganda odlučila. Na položaju apostolskog vikara Bogdanović se nalazio sve do 1765. godine kada se zbog bolesti i on morao povući sa dužnosti.

Od spomenute dvojice apostolskih vikara za Bosnu i Hercegovinu ostala su dva izvještaja o popisu katoličkog stanovništva koji su se do danas sačuvali i, zahvaljujući marljivosti autora, dr Luke Đakovića, ugledali svjetlo dana. Radi se o izvještajima za 1743. i 1768. godinu.

U popisu biskupa Dragičevića, kako to ističe i sam L. Đaković, unesen je sumarij sekretara Kongregacije, zatim opis vizitacije, popis imena i prezimena katoličkih obitelji, opis vizitacije fra Bonaventure Benića koji je zamjenjivao Dragičevića u vizitiranju Sarajeva, te opis fra Petra od Jajca koji je to činio za kraj Vodičevo.

Nakon izvjesnog vremena poslije Dragičevićevog zaredenja za biskupa, naložio je on svim župnicima i poglavarima samostana u Bosni i Hercegovini da revnosno pobilježe sve katoličke obitelji po selima i gradovima i da mu to predaju u vrijeme vizitiranja njihovih župa, odnosno samostana. Materijal u vezi sa vizitacijom, nakon njegovog sredi-

vanja, bio je upućen na zadarskog biskupa koji ga je proslijedio dalje u Rim Propagandi.

Analizirajući spomenuti izvještaj, uočljivo je da je biskup Pavao Dragičević imao zaista velikih poteškoća kod obavljanja vizitacije, i da je i sam vrlo često bio izložen životnim opasnostima. Putujući po velikoj zimi kroz slabo prohodne krajeve, idući šumama, zatim kroz zaražene krajeve u kojima je u to vrijeme vladala kuga i sam je bio životno ugrožen. U pojedinim župama i samostanima biskup Dragičević se morao zadržavati i duže vremena, s obzirom da pojedine krajeve biskupi nisu obilazili i po šezdeset godina pa je u njima bilo neraščišćenih pitanja posebno u sferi bračnih odnosa.

Osim podataka koji se odnose na život i rad biskupa Dragičevića autor knjige se sa nekoliko rečenica osvrće i na ulogu biskupa Marijana Bogdanovića i njegovo djelovanje. Riječ je o njegovim vizitacijama na osnovu kojih je i sačinjen ovaj izvještaj što ga dr L. Đaković daje u faksimilima.

U podnaslovu: Katoličke obitelji u Bosni i Hercegovini abecednim redom prezimena po selima i župama 1743. godine, autor daje tabelarne preglede sa najosnovnijim generalijama. Izrađen po brojevima tabelarni pregled obuhvaća: redni broj, zatim imena, prezimena, dodatak prezimenu ukoliko ga je bilo, brojno stanje odraslih i djece, naziv mjesta i ime župe kojoj je pripadao. Dovoljno je pogledati samo prvu kolonu pa ćemo uočiti koliko je velik taj broj (4884) i koliko je to bio težak i naporan, ali, uz sve to veoma koristan posao.

Šesto poglavlje knjige odnosi se na statističke podatke o katoličkim obiteljima u BiH abecednim redom poredanih imena po selima i župama za 1743. godinu. I ovdje se autor poslužio tabelarnim prikazivanjem podataka. Upotrijebljeno je čak sedam kolona u kojima se iznose podaci slični onima u prethodnom poglavlju. Idući dalje u razradi popisa, autor daje tabelarni prikaz Katoličkih obitelji u BiH abecednim redom poredanih prezimena za sve župe i sela. U ovom dijelu najprije se navode prezimena, zatim naziv župe kojoj je pripadao, mjesto i na kraju obitelji sa njihovim brojem članova. U ovom dijelu knjige dr L. Đaković je našao, ni manje ni više nego 2125 prezimena katoličkih obitelji u Bosni i Hercegovini u toku 1743. godine. Ako se tome dodaju podaci iz faksimila za broj krizmanih, onda dolazimo do cifre od oko 25.000 što faktički predstavlja i broj najvećeg dijela kršćanskog stanovništva.

U drugom dijelu knjige Građe dr L. Đaković sve iznesene podatke potkrepljuje faksimilima iz kojih se može provjeriti sve ono što autor iznosi.

Uvjereni smo da će knjiga L. Đakovića, Prilozi za demografsku i onomastičku građu BiH, ostati trajno korišteno djelo, tim prije kad se zna da naša historiografija još uvijek oskudijeva sa ovakvom vrstom radova. Treba autoru odati priznanje na velikom trudu koji je uložio ne samo u sakupljanju građe nego i njene obrade i to na jedan, do sada malo poznat, ali, vrlo pristupačan način. Sigurni smo da će ona vrlo dobro poslužiti ne samo istoričarima, nego i drugim društvenim naukama. Čini nam se da je relativno mali broj istraživača koji se usu-

đuju raditi na sakupljanju i obradi izvorne građe. Otuda su i radovi ove vrste veoma dragocjeni za istorijsku nauku.

U svemu ovome treba istaći i vrlo lijepu tradiciju Akademije nauka i umjetnosti u pogledu izdavanja istorijske građe. Ugledajući se na sadašnju praksu bilo bi korisno da se nastavi sa tom tradicijom.

Dr Pavo Živković

Ljiljana Aleksić-Pejković, POLITIKA ITALIJE PREMA SRBIJI DO 1870. GODINE, Izd. »Naučna knjiga« — Istorijski institut u Beogradu, Beograd 1979, 389 str; ćiril.

Ova knjiga predstavlja modernu i merodavnu naučnu eksplikaciju politike Italije prema Srbiji u drugoj polovini devetnaestog stoleća i rezultat je višegodišnjeg istraživanja u francuskim, italijanskim, bečkim i jugoslovenskim arhivima. Uspešnom upotrebom tako obimne i heterogene mase izvora u pretvaranju sopstvene koncepcije o italijanskoj politici u finalno naučno delo pisac je ostvario čitav niz rezultata i rešenja, koja su unela temeljne izmene u dosadašnja znanja i predstave o italijanskoj politici i italijansko-srpskim odnosima toga vremena.

U knjizi je dat sledeći raspored materije: Posle predgovora (5—II), koji predstavlja obrazloženje teme i njenog značaja za studij italijanske i srpske istorije prošlog stoleća, sledi uvod (11—23). U njemu je ocenjen opšti učinak poraza evropske revolucije 1848—1849. na italijansku politiku u njenom osnovnom i globalnom značenju i ocenjene su posledice koje je imao za politiku Italije prema srpskoj državi. Viši i dalekosežniji smisao i posledica poraza revolucije u evropskim omjerima, pored ostalog, ogleđao se u činjenici da je ona izneverila i neke minimalne nade italijanske levice, čije su mnoge ideje i planovi skončali kao puka ideologija, koja nije prerasla u produktivnu politiku.

Zatim, poraz revolucije rezultirao je rastućom svemoći države, izraženoj u dotada neviđenoj centralizaciji celokupnog života, što je najdirektnije predodredilo pravac i metodologiju delovanja italijanske spoljne politike, u smislu pomeranja naglaska sa revolucije i direktne akcije na diplomatiju i sve čvršću saradnju konzervativnih i umerenih liberalnih snaga na štetu italijanske levice, koja je iz revolucije izašla oslabljena i bila bačena na samu marginu italijanskog političkog života. Tu je ležao stvarni domašaj sloma italijanske revolucije u sklopu opšteg poraza evropske revolucije.

U tome je, uz ostale uzroke, sadržan dobar deo odgovora na pitanje zašto su neki projekti o integraciji revolucije 1848—49 na evropskom planu i prostoru, kao i planovi o federalnom preustrojstvu Balkana i Podunavlja, uz asistenciju italijanske politike i poljske emigracije, doživeli opšti poraz. Iscrpno su objašnjeni svi činiooci i pokretački mehanizmi,